

ΤΑ ΠΡΟΚΑΤΑΡΤΙΚΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ 1976 - 80 ΚΑΙ Η ΜΕΘΟΔΟΣ ΤΟΥ ΧΡΟΝΙΚΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΥ

Του κ. ΘΑΝΑΣΗ ΚΑΛΑΦΑΤΗ

Ἡ κατάθεση στή Βουλὴ πρὶν μερικὸς μῆνες τῶν προκαταρτικῶν τοῦ Προγράμματος κοινωνικῆς καὶ οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως 1976 - 80 γιὰ τὴν χρονικὴ περίοδο 1977 - 80 ἀνοίγει ἐκ νέου μιὰ παλῆὰ συζήτηση, ποὺ ἡ ἑπταετία διέκοψε, σχετικὴ μὲ τὸ καίριο πρόβλημα τοῦ μακροοικονομικοῦ προγραμματισμοῦ¹. Τὰ βασικὰ ζητήματα ποὺ εἶχαν τότε τεθεῖ περιστρέφονταν γύρω ἀπὸ τὶς θεωρητικὲς ἔννοιες τοῦ μακροοικονομικοῦ προγραμματισμοῦ καὶ τὴν συμμετοχὴ τῶν ἐργαζομένων στὴν ἐκπόνηση καὶ ἐφαρμογὴ τοῦ προγράμματος σὲ ἀναφορὰ μὲ τὴν πρακτικὴ τοῦ προγραμματισμοῦ στὶς προηγμένες χώρες τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης. Στὰ χρόνια ποὺ μεσολάβησαν στὶς Εὐρωπαϊκὲς χώρες σημειώθηκαν σοβαρὲς ἐξελίξεις καὶ διεμορφώθηκαν νέες τάσεις στὸ χῶρο τῆς θεωρίας καὶ τῆς πρακτικῆς τοῦ μακροοικονομικοῦ προγραμματισμοῦ: α) Κάτω ἀπὸ τὴν ἐπίδραση τῆς «ἀναπτυξιολογίας» γιὰ ἓνα μεγάλο διάστημα ὁ προγραμματισμὸς θεωρήθηκε τὸ ἀσυναγώνιστο κλειδί γιὰ τὴν λύση ὄλων τῶν οἰκονομικῶν καὶ κοινωνικῶν προβλημάτων. Ὅμως παρὰ τὴν ἐφαρμογὴ τῶν πενταετῶν προγραμμάτων ὁ ἐνδεικτικὸς προγραμματισμὸς βρίσκεται σὲ μεγάλο βαθμὸ στὸ περιθώριο τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς, γιὰ τοὺς ἀκόλουθους λόγους: 1) Ἡ λήψη τῶν οἰκονομικῶν καὶ κοινωνικῶν ἀποφάσεων πολλὲς φορές δὲν ἔχει σχέση μὲ τὸ πρόγραμμα ἔστω καὶ ἂν ἐπηρεάζεται ἀπὸ προγνώσεις γενικῶν κατευθύνσεων. 2) Ἡ κυβέρνηση δὲν ἀσκεῖ λεπτομερῆ ἔλεγχο σ' ὄλους τοὺς κλάδους τῆς οἰκονομίας, ἐνῶ συγχρόνως τὰ μέσα ποὺ ἐπιλέγονται γιὰ τὴν κατάρτιση καὶ τὴν ἐφαρμογὴ τοῦ προγράμματος δὲν εἶναι ἀποτελεσματικά². β) Ἡ μέχρι τώρα ἐμπειρία κατέδειξε ὅτι τὰ προβλήματα ποὺ συνδέονται μὲ τὸν ἔλεγχο τοῦ πληθωρισμοῦ καὶ τὴν εἰσοδηματικὴ πολιτικὴ δὲν φαίνεται νὰ λύνονται μέσα στὰ πλαίσια τοῦ ἐνδεικτικοῦ προγραμματισμοῦ. γ) Ἀσθενὲς πλευρὰ ὄλων τῶν πενταετῶν προγραμμάτων ποὺ ἐφαρμόσθηκαν στάθηκε ὁ ἀνεπαρκὲς δημοκρατικὸς τους χαρακτήρας. Τὸ πρόγραμμα πρέπει νὰ ἀποτελεῖ σύμφωνα μὲ τὰ λόγια τοῦ Jean Monet «αὐθεντικὴ ἔκφραση τῶν συμφερόντων καὶ τῶν ἀπόψεων τοῦ ἔθνους»³. Ἡ συνθήκη αὐτὴ δὲν μπορεῖ νὰ ἰκανοποιηθεῖ ἀπὸ τὴν ρύθμιση τῆς συνεργασίας τῆς Ὑπηρεσίας Προγραμματισμοῦ καὶ παραγωγικῶν τάξεων, ὅπως αὐτὴ ἐπιχειρεῖται στὴ Γαλλία καὶ ποὺ μπροστά

της ή αντίστοιχη Έλληνική ρύθμιση άποτελεί κακέκτυπο. Ο προγραμματισμός έτσι γίνεται αναγκαστικά ένας νέος χώρος ταξικής σύγκρουσης. Το γεγονός αυτό περιγράφεται με ενάργεια από τον Άντόνιο Πεζέντι που σημειώνει: «Οί κυρίαρχες καπιταλιστικές ομάδες κατανοούν και θέλουν τον προγραμματισμό σαν ένα συντονισμό των ελεύθερων προγραμμάτων τους για επέκταση και ενίσχυση των επενδύσεων, σά μιá πιό ισχυρή συγχώνευση με τó κράτος: "Έτσι μιλούν για "ένδεικτικό προγραμματισμό", ενώ είναι υποχρεωτικός και τά έξοδα του δημοσίου για τίς δημόσιες επενδύσεις πρέπει νά είναι για τó ιδιωτικό μονοπωλιακό κεφάλαιο μόνο μιá ένδειξη για τήν ελεύθερη επιλογή των επενδύσεών τους ή τó περισσότερο ένας προγραμματισμός "συντονιζόμενος" από τó κεφάλαιο και από τεχνικές επιτροπές γραφειοκρατικού χαρακτήρα. Στόν προγραμματισμό άπαιτούν ιδιαίτερο έλεγχο και μιá υποταγή των άγώνων για τó μεροκάματο με τρόπο ώστε ή αύξηση των πραγματικών μισθών νά εξαρτάται από τήν αύξηση τής παραγωγικότητας τής εργασίας, με τρόπο που νά εξασφαλίζεται πάντα ένα ύψηλό και σταθερό ποσοστό κέρδους και συσώρευσης. Οί δημοκρατικές και λαϊκές δυνάμεις από τήν άλλη μεριά έννοούν και θέλουν τον προγραμματισμό σαν τήν άρχή τής υποταγής όλόκληρης τής οικονομικής δραστηριότητας στα έθνικά και λαϊκά συμφέροντα και όχι στις επιθυμίες των κυρίαρχων μονοπωλιακών ομάδων και έπομένως έχουν ένα δημοκρατικό προγραμματισμό που πρέπει νά άναπτυχθεί σ' όλα τά δημοκρατικά κλιμάκια... Ο προγραμματισμός αυτός πρέπει νά θέσει κάτω από έλεγχο τήν κατεύθυνση των επενδύσεων, πρέπει νά στηρίζεται πάνω σε μιá ισχυρή κρατική βιομηχανία και στόν έλεγχο των μονοπωλίων κ.λ.π. και κατά συνέπεια νά μήν είναι μόνο "ένδεικτικός" αλλά "έπιτακτικός προγραμματισμός"»⁴. δ) Γίνεται όλο και περισσότερο άντιληπτό ότι ένας από τους κύριους σκοπούς του προγραμματισμού θά πρέπει νά είναι ή επίτευξη βαθειών διαρθρωτικών άλλαγών στο όλο σύστημα τής κοινωνικής και οικονομικής ζωής καθώς επίσης ή μείωση τής κοινωνικής άνισότητας και ε) Η διόγκωση τής κρατικής παρέμβασης στο οικονομικό κύκλωμα και οί έπεξεργασμένες μέθοδοι οικονομικής πολιτικής θέτουν όρισμένα όρια στη δυνατότητα Κοινοβουλευτικού έλέγχου.

Οί εξελίξεις και τάσεις που άναφέραμε έχουν δώσει νέες διαστάσεις στο όλο πρόβλημα του μακροοικονομικού προγραμματισμού. Έκτός των άλλων έχουν επιβάλλει τήν προσγείωση στην ύλική πραγματικότητα και έχουν όδηγήσει τήν έρευνα σε μιá προσπάθεια βελτίωσης των μεθόδων καταρτισμού και εφαρμογής του προγράμματος και λεπτομερέστερης έπεξεργασίας των τεχνικών και των έργαλείων του προγραμματισμού⁵.

Η άπουσία άποτελεσματικού έλέγχου

Μιá πλήρης μελέτη των προκαταρκτικών του προγράμματος κοινωνικής και οικονομικής ανάπτυξεως 1976 - 80 πρέπει νά άντεπεξέλθει μιá σειρά θεωρητικών και πρακτικών προβλημάτων που διαφεύγουν των σκοπών του παρόντος

άρθρου. Με μιὰ ἀπλή ἀνάγνωση τῶν προκαταρτικῶν διαπιστώνεται ἡ ἀπουσία ἀποτελεσματικοῦ ἐλέγχου τῆς χρονικῆς διάρκειας τῆς κατάρτησης τοῦ προγράμματος. Στὶς γραμμὲς ποὺ ἀκολουθοῦν θὰ ἐμβαθύνουμε στὶς ἀρνητικὲς συνέπειες αὐτοῦ τοῦ γεγονότος καὶ θὰ διαγράψουμε ἓνα σχέδιο ἀποτελεσματικοῦ ἐλέγχου.

Τὸ καταρτιζόμενο πρόγραμμα 1976 - 80 εἶναι στὴν οὐσία ἓνα πρόγραμμα Ζετέζ⁶. Ἡ ἀπώλεια χρόνου εἶναι σημαντικὴ. Ἀπὸ τότε ποὺ ἄρχισε ἡ κατάρτιση τοῦ ἔχουν περάσει δύο χρόνια καὶ δὲν προβλέπεται σύντομα τὸ τέλος⁷. Τὰ αἷτια αὐτῆς τῆς καθυστέρησης μπορεῖ νὰ ἀναζητηθοῦν στὴν ἀποδιοργάνωση τῶν Δημοσιῶν ὑπηρεσιῶν, ἀποτέλεσμα κληρονομιάς τοῦ παρελθόντος, καὶ στὴν σύγχυση ἀνάμεσα στὴν διαδικασία γιὰ τὴν κατάρτιση τοῦ προγράμματος καὶ τὸν ἀπαιτούμενο χρόνο γιὰ τὶς κλαδικὲς ἢ ἄλλες τεχνικοοικονομικὲς μελέτες τὶς ἀπαραίτητες γιὰ τὸ πρόγραμμα⁸.

Ἡ καθυστέρηση αὐτὴ ἀφ' ἐνὸς μὲν ἐπιδεινώνει τὸν ἀσθενῆ δημοκρατικὸ χαρακτήρα τοῦ προγράμματος ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀλλοιώνει τὸν χαρακτήρα ὄχι μόνον τοῦ σημερινοῦ προγράμματος ἀλλὰ καὶ τοῦ ἐπόμενου. Εἰδικότερα : Τὰ ὑπόλοιπα στάδια τῆς κατάρτισης τοῦ προγράμματος θὰ συντηθοῦν χρονικὰ. Ἄν θεωρήσουμε ὅτι ἡ μέχρι τώρα ἐπεξεργασία παρέχει τὸ γενικὸ πλαίσιο ἐκπόνησης τοῦ προγράμματος (φάση προπαρασκευαστικὴ ἢ «προκαταρτικῶν μελετῶν» κατὰ τὸν Γαλλικὸ προγραμματισμὸ) ὅπου ἡ συμμετοχὴ τῶν παραγωγικῶν τάξεων καὶ τῶν ἐργαζομένων εἶναι ἀνῦπαρκτη⁹, εἶναι φανερό, ὅτι ἡ σύντηξη καὶ ἡ ἐπίσπευση τῶν ἐπόμενων φάσεων ἀποβαίνει σὲ βάρος τῆς δημοκρατικῆς του οὐσίας. Στὴν ἔκθεση τῶν «προκαταρτικῶν» ὑπογραμμίζεται «ὅτι ἡ τελικὴ ἐπιτυχία τοῦ προγράμματος ἐξαρτᾶται σὲ μεγάλο βαθμὸ ἀπὸ τὴν ἀποδοχὴ ἐκ μέρους τῶν παραγωγικῶν τάξεων καὶ ἐργαζομένων ομάδων τοῦ πληθυσμοῦ, τῶν στόχων ποὺ ἔχουν ἐπιλεγεῖ». Ἡ δῆλωση αὐτὴ ἡχεῖ περίεργα, ὅταν οἱ δυνάμεις ποὺ καλοῦνται νὰ ὑλοποιήσουν τὸ πρόγραμμα ἀποκλείονται ἀπὸ τὴν χάραξη τῶν στόχων του. Ἔτσι ἡ κατάθεση τῶν προκαταρτικῶν τοῦ Προγράμματος στὴ Βουλὴ ἔχει σκοπὸ μᾶλλον νὰ ἀπαλύνει τὰ προβλήματα, ἀφοῦ στὴν πραγματικότητα ἐλλείπουν οἱ προϋποθέσεις γιὰ νὰ ἀποτελέσει τὴν ἀφετηρία ἐφαρμογῆς μιᾶς ὀρθολογικῆς οικονομικῆς καὶ κοινωνικῆς πολιτικῆς. Πρέπει ἐδῶ νὰ ὑπογραμμισθεῖ ὅτι ἡ χρονικὴ συμπίεση τῶν ἐπόμενων φάσεων ἐπεξεργασίας ἐπηρεάζει ἀρνητικὰ τὸ κόστος τοῦ προγράμματος¹⁰.

Ἄποια διαδικασία γιὰ τὴν κατάρτιση τοῦ ἀναπτυξιακοῦ προγράμματος καὶ ἂν προκριθεῖ ἢ προπαρασκευαστικὴ φάση τῆς (φάση στὴν ὁποία ἐπιδιώκεται κυρίως ἡ σκιαγράφηση τῆς ἀναπτυξιακῆς κατάστασης καὶ τῶν προβλεπόμενων γενικῶν οικονομικῶν τάσεων) εἶναι ἀπὸ τὶς σημαντικώτερες καὶ ἡ ὅλη προσπάθεια γιὰ τὴν κατάρτιση τοῦ ἀναπτυξιακοῦ προγράμματος ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν πετυχημένη διεξαγωγὴ τῆς ἐργασίας στὴ φάση αὐτὴ¹¹. Ἔτσι εἶναι τώρα ἀμφίβολο κατὰ πόσον θάναί ἐπιτυχῆς ἢ ἐπεξεργασία τοῦ ἐπόμενου προγράμματος στὴν προπαρασκευαστικὴ φάση ἐξ αἰτίας τοῦ χρόνου ποὺ χάθηκε. Ὅταν θὰ ἀρχίσουν οἱ ἐργασίες γιὰ τὸ νέο πρόγραμμα θὰ ὑπάρχουν στοιχεῖα 2 - 2¹/₂ χρόνων μόνον ἀναφορικὰ μὲ τὴν λειτουργία τοῦ προηγούμενου προγράμματος. Ἡ ἔλλειψη τῶν

στοιχείων θά περιορίσει τήν πληροφοριακή βάση τοῦ προγραμματισμοῦ, παράγοντα κρίσιμης σημασίας γιά τήν ὄλη μεθοδολογία του. Ταυτόχρονα θά ἐπηρεασθεῖ ἀρνητικά ἡ ἐπισκόπηση τῶν οἰκονομικῶν καί κοινωνικῶν ἐξελίξεων¹², προϋπόθεση γιά τή ρεαλιστική προβολή τῶν μελλοντικῶν ρυθμῶν ἀναπτύξεως καί τόν προσδιορισμό τῶν στόχων.

Ὅλες αὐτές οἱ διαπιστώσεις ὁδηγοῦν στό συμπέρασμα ὅτι δέν ἀρκεῖ οἱ σχετικές ὑπηρεσίες τοῦ προγραμματισμοῦ νά ξεκινοῦν μέ κάποιο σχέδιο ἐλέγχου τῆς διαδικασίας κατάρτισης τοῦ προγράμματος, ἀλλά ἐπιβάλλεται ἐπιπλέον τὸ σχέδιο αὐτὸ νά εἶναι ἀποτελεσματικό γιά τήν ἐξασφάλιση τῶν χρονικῶν καί ποιοτικῶν στόχων.

Ἡ Critical path Μέθοδος

Γιά τόν ἀποτελεσματικό ἐλεγχο τῆς διαδικασίας κατάρτισης τοῦ ἀναπτυξιακοῦ προγράμματος προτείνουμε τήν μέθοδο τοῦ χρονικοῦ προγραμματισμοῦ (Critical path μέθοδος). Ἡ μέθοδος αὐτή πού μαζί μέ τήν Pert καί τή μέθοδο Roy (συγγενεῖς μέθοδοι) καλύπτεται κάτω ἀπὸ τὸν ὄρο «network analysis» ἔχει τίς ἀρχές της στά 1956, ὅταν ἐφαρμόσθηκε γιά πρώτη φορά στίς χημικῆς βιομηχανίες τῶν Η.Π.Α., καί ἀποτελεῖ μιὰ νέα τεχνική γιά τόν προγραμματισμό ἔργου¹³.

Ἡ «network analysis» προτείνει τήν ἐξέταση ἑνὸς ἔργου (καί ἡ κατάσταση ἑνὸς ἀναπτυξιακοῦ προγράμματος ἀποτελεῖ ἔργο) σέ τρία στάδια. Στὸ πρῶτο ἀναλύεται τὸ ἔργο σ' ἕνα ἀριθμὸ δραστηριοτήτων, οἱ ὁποῖες ἐν συνεχείᾳ συνδέονται συστηματικά σ' ἕνα λογικὸ πλέγμα (δικτυόγραμμα) μέ βάση τίς σχέσεις ἀμεσης ἐξάρτησής τους. Στὸ δεύτερο ὑπολογίζεται ἡ διάρκεια καί οἱ ἀναγκαῖοι πόροι (χρηματικοὶ καί φυσικοὶ) κάθε δραστηριότητας, κατασκευάζεται τὸ χρονοδιάγραμμα καί βρῖσκονται οἱ δραστηριότητες πού ἐλέγχουν τήν ὀλοκλήρωση τοῦ ἔργου. Στὸ τρίτο τέλος στάδιο ἀνακατανέμονται οἱ χρηματικοὶ καί φυσικοὶ πόροι γιά νά βελτιωθεῖ τὸ χρονοδιάγραμμα.

Ἡ κατασκευή τοῦ σχετικοῦ δικτυογράμματος καί χρονοδιαγράμματος ἀπαιτοῦν μιὰ ἀναλυτικὴ περιγραφή τῆς διαδικασίας γιά τήν κατάρτιση τοῦ ἀναπτυξιακοῦ προγράμματος. Ἡ ὄλη διαδικασία διαιρεῖται στίς λεγόμενες κύριες φάσεις. Ἡ διαδικασία ἐκπόνησης τοῦ IV Γαλλικοῦ προγράμματος περιλάμβανε 4 κύριες φάσεις, τίς προκαταρκτικῆς μελέτες, τήν [κυβερνητικὴ] ἀπόφαση, τίς ἐργασίες τῆς ἐπιτροπῆς καί τήν σύνθεση τοῦ Προγράμματος. Μιὰ ἄλλη ὑποδιαίρεση μπορεῖ νά ἀναφερθεῖ στίς παρακάτω φάσεις: Προπαρασκευαστική, Κατάρτιση κλαδικῶν καί περιφερειακῶν προγραμμάτων, Σύνταξη ἀρχικοῦ σχεδίου ἔθνικοῦ προγράμματος, καί ἐλεγχος ἀρχικοῦ σχεδίου καί ὀριστικοποίηση ἔθνικοῦ προγράμματος¹⁴. Ὁ βαθμὸς ἀνάλυσης τῆς ὄλης διαδικασίας ποικίλλει ἀπὸ περίπτωση σέ περίπτωση καί εἶναι ζήτημα ζωτικῆς πρακτικῆς ἀξίας. Μετὰ τὸν καθορισμὸ τῶν κύριων φάσεων πρέπει νά ἐξετασθοῦν τὰ βασικὰ χαρακτηριστικὰ καί οἱ δραστηριότητές τους. Ἡ ἐξέταση τῶν βασικῶν χαρακτηριστικῶν καί δραστηριοτήτων ὁδηγεῖ στήν διατύπωση ἑνὸς δικτυογράμματος γιά κάθε φάση, ἡ σύνθεση

των όποιων καταλήγει στην κατασκευή του γενικού δικτυογράμματος. Το έπο-
μενο στάδιο αναφέρεται στον ύπολογισμό τής χρονικής διάρκειας κάθε δραστη-
ριότητας άπαραίτητη προϋπόθεση για τον προσδιορισμό του χρονοδιαγράμματος.

Τά πλεονεκτήματα αυτής τής μεθόδου διακρίνονται σε δύο κατηγορίες.
Πρώτον εκείνα που παρέχονται στο στάδιο κατάρτισης του προγράμματος και
δεύτερον εκείνα που παρέχονται στο στάδιο εφαρμογής του. Ειδικότερα στο
στάδιο κατάρτισης εξασφαλίζεται ό γενικός συντονισμός του όλου έργου, και
ένισχύεται το αίσθημα εϋθύνης των προγραμματιστών, ενώ στο στάδιο εφαρμο-
γής προσδιορίζονται τά πλαίσια τής έκτελεστικής διαδικασίας.

Σ Η Μ Ε Ι Ω Σ Ε Ι Σ

1. Δημόσιες συζητήσεις τής 'Ελληνικής 'Εταιρείας Προγραμματισμού την περίοδο 65 -
66. Επίσης σχετικά δημοσιεύματα στο περιοδικό «Νέα Οικονομία», ως «Παραγωγικές τάξεις
και Προγραμματισμός», Μ. Νικολανάκου, τεύχος 7 - 8, 1965, «Προγραμματισμός και Δημοκρα-
τία», Γ. Κριμπά, τεύχος 1965, «Ο Δημοκρατικός Προγραμματισμός», Γ. Βλάχου, τεύχος 10,
1965, «Η Θεωρητική και Πρακτική πλευρά του Προγραμματισμού», Β. Φίλια τεύχος
1, 1967 κ.ά.
2. R. Bailey, «Problems of the world Economics», Κεφ. 10, «Οικονομικός Προγραμματι-
σμός στη Δυτική Ερώπη», Penguin Books, London, 1967.
3. «Η Τεχνική Έκπονήσεως ενός Προγράμματος Οικονομικής 'Αναπτύξεως», Γ. Ψαχα-
ροπούλου. 'Αθήνα, 1964.
4. Α' Έβδομάδα Μαρξιστικής Σκέψης, Κεφ. Τάσεις Σύγχρονου Εϋρωπαϊκού Καπιταλι-
σμού, σελ. 401 - 402, 'Αθήνα, 1965.
5. Το γεγονός αυτό μαρτυρείται από την όλοένα και μεγαλύτερη τάση να σπουδάζονται
αυτόνομα τομείς όπως Στατιστικές μέθοδοι για τον Προγραμματισμό, Πρόγνωση και Σχέδιο,
'Εθνικοί Λογαριασμοί, 'Ανάλυση Εισροών - Έκροών, Γραμμικός και μη Γραμμικός Προγραμ-
ματισμός, 'Επιχειρησιακή Έρευνα, Κριτήρια Έπενδύσεων, Λογιστικές Τιμές, 'Υποδείγματα,
Μέθοδοι Κυβερνητικής, Σχέση Κεφαλαίου — Προϊόντος κ.λ.π.
6. Βλέπε σχετικά «Τά προκαταρκτικά του Πενταετούς», Α. Κανελλόπουλου, «Βήμα», 5
'Ιουνίου 1977, και Συνέντευξη του Α. Παπανδρέου «Ελευθεροτυπία», 12 'Ιουνίου 1977.
7. Ίσως παρατηρηθεί ότι ή έκπόνηση του IV Γαλλικού προγράμματος διάρρησε πάνω
από δύο χρόνια. Μολονότι και ή περίοδος αυτή κρίνεται ύπερβολικά [μεγάλη, ή έκπόνηση
του Γαλλικού προγράμματος κάλυψε διαφορετικές φάσεις οδισιαστικότερης σημασίας όπως ή
φάση «των εργασιών των έπιτροπών».
8. Βλέπε σχετικά «Η μηχανική του έλέγχου για την κατάρτιση του αναπτυξιακού Προ-
γράμματος», Α. Λάζαρης, σελ. 120, Πειραιάς, 1977.
9. Οί κύκλοι των προβλημάτων που μπορεί να διακρίνει κανείς στον προγραμματισμό
είναι βασικά δύο, τής κατάρτισης του προγράμματος και τής εφαρμογής του. Ο πρώτος κύκλος
καλύπτει τους στόχους και τις κατευθύνσεις του προγράμματος, καθώς και την τεχνικοοικονομική

μελέτη και τὸν καταρτισμὸ τοῦ προγράμματος (μὲ τὴν στενὴ ἔννοια). Εἶναι φανερό ὅτι ὁ πρῶτος κύκλος (στόχοι - κατευθύνσεις) καὶ ὁ δεύτερος ποὺ ἀφορᾷ τοὺς φορεῖς ἐφαρμογῆς συνδέονται στενὰ μεταξύ τους καὶ ἀπὸ τὴν ἄποψη αὐτὴ ὁ πρῶτος κύκλος δὲν εἶναι θέμα ἀποκλειστικῆς ἀρμοδιότητος τῶν τεχνοκρατῶν καὶ προγραμματιστῶν.

10. Τὸ γεγονός αὐτὸ τῆς ἐκ τῶν πραγμάτων χρονικῆς συμπίσεως συνηγορεῖ γὰρ υἱοθετηθεῖ σὰν μέσον ἐλέγχου τῆς διαδικασίας κατάρτισης τοῦ ἀναπτυξιακοῦ προγράμματος ἢ μέθοδος Critical path, ποὺ παρέχει τὴν δυνατότητα τῆς συμπίσεως τῶν συμφερότερων κρίσιμων δραστηριοτήτων πάνω στὴν βάση τῆς ἐξέτασης τῶν οικονομικῶν καὶ τεχνικῶν δεδομένων.

11. Βλέπε ἴδιο Α. Λάζαρη, σελ. 79.

12. Βλέπε ἴδιο Α. Λάζαρη, σελ. 84 καὶ μετὰ.

13. Βλέπε Α. Battersby : «Network Analysis for Planning and Scheduling», MacMillan and Co Limited, London, 1971.

14. Βλέπε ἴδιο Α. Λάζαρη.